

Suomentaja normien ylläpitäjänä ja rakentajana – Johan Bäckvall ja Topeliuksen *Luonnon-kirjan* suomennosprosessi

Zacharias Topeliuksen *Naturens Bok* ilmestyi ruotsiksi vuonna 1856. Esi-puheessa Topelius esittää toiveen kirjan ilmestymisestä pian myös ”suomalai-
sessa puvussa”. Samalla hän kertoo, että Johan Bäckvall Oulunsalosta on luvan-
nut laatia teoksesta suomalaisen mukaelman ”sillä vapaudella, jonka eri kieli ja
kansanluonne vaativat”.

Johan Bäckvall tunnetaan Oulun kirkkoherrana, sanomalehtimiehenä ja
suomentajana. Hän syntyi Haapajärvellä vuonna 1817 ja opiskeli Oulussa, Hel-
singissä ja Turussa, jossa hänet vihittiin papiksi vuonna 1842. Hän työskenteli
pappina mm. Rovaniemellä, Pudasjärvellä, Oulussa ja Oulunsalossa ja valtio-
päivämiehenä vuosina 1867 ja 1877–78. Bäckvall kuoli Oulussa vuonna 1883.
(*Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852*.)

Bäckvallin suomentama *Luonnon-kirja* ilmestyi vuonna 1860. Käännös oli
vuosikymmeniä yksi luetuimpia suomeksi kirjoitettuja kirjoja. Sen kieltä pidet-
tiin erityisen hyvänä, ja Bäckvall mainittiinkin monessa yhteydessä esimerkil-
lisenä kielenkäyttäjänä. Onkin kiinnostavaa tarkastella, millaista Bäckvallin
kielenkäyttö oli ja millaisia olivat hänen käännösratkaisunsa.

Kääntäminen suhteessa kirjakielen normien kehitykseen

Kuten kaikki sosiokulttuuriset toiminnat, myös kääntäminen on monenlaisilla
normeilla ohjattua. Se on alistettu säännöille, jotka tulevat kulttuurisista käytän-
teistä. (Esim. Toury 1997.) Tässä artikkelissa kääntämistä ja käännöksiä lähes-
tytään seuraavanlaisen ajattelun kautta: käännöstyössä tehdyt ratkaisut paitsi
kertovat vallitsevista normeista myös rakentavat niitä (ks. myös Mäntynen
2009). Erityisesti 1800-luvun käännöksiin näkökulma tuntuu luontevalta: suo-
men kirjakieli etsi muotoaan, ja monet sitä koskevat säännöt vakiintuivat vuosi-
sadan viimeisinä vuosikymmeninä. Koska jokainen kääntäjä on sekä työproses-
sin että kielenkäytön tasolla tehnyt valintojaan nojautuen oman ympäristönsä
normistoon eli aikansa yhdenmukaisuuksiin ja käytäntöihin, myös käännökset
heijastelevat aikansa arvostuksia.

Kääntäminen ei voikaan koskaan olla täysin neutraalia, vaan se on aina
sidottu vallitseviin arvoihin (esim. Schäffner 1999, 6). Kääntäjä on saattanut

eksplikoida ajatteluaan esimerkiksi esipuheessa, mutta lopulta itse käännös kertoo hänen valinnoistaan paljain. Kuinka persoonallisia ratkaisuja hän sitten on tehnyt – paljonko poikennut vallitsevista normeista tai noudattanut niitä – niistä saattavat kertoa esimerkiksi arvioijien reaktiot.

Artikkelissa tarkastellaan 1860-luvulla tapahtunutta käännösprosessia ja yritetään päästä käsiksi niihin kieltä koskeviin normeihin tai käytänteisiin, jotka tuolloin vallitsivat ja olivat rakenteilla. Samalla pohditaan, kuinka vahvasti nimenomaan käännöstyössä on rakennettu kieltä ja sen normeja (ks. Gal ja Woolard 2001, 1). Kirjakieltä koskevien eksaktien sääntöjen lisäksi normeilla tarkoitetaan tässä myös sellaisia käännöstyössä vallitsevia käytänteitä, jotka toimivat normeina, vaikka niitä ei sellaisiksi erityisesti mielletäisi (esim. Bartsch 1987; Toury 1995, 58–59).

Kulttuurit voivat turvautua kääntämiseen yhtenä keinona paikata aukkoja itsessään (Toury 1997). Joka tapauksessa kulttuurit kohtaavat käännösprosessissa, jossa kohdekulttuuri on väistämättä vastaanottajan roolissa. Samalla lähtöteksti altistetaan kohdekulttuurista tuleville vaikutteille; se pyritään muokkaamaan vastaanottajalle sopivaksi.

Jo 1830-luvun Suomessa kääntämisen yhtenä tehtävänä pidettiin ”köyhän” ja ”kankean” kirjakielen rikastamista ja kehittämistä (Paloposki 2004, 57). Kielen kehittämällä ei tarkoitettu vain sanaston rikastuttamista, vaan siihen kuului myös kielen käyttäminen eli ”viljeleminen” erilaisissa tilanteissa. Kieli oli ”aivan kankia vielä ja raaka”, joten sitä piti ”kaikkalaisilla kirjoituksilla” harjoittaa (C. N. Keckmanin kirjeestä Sjögrenille 1.3.1831; Pääkkönen 1998, 122). Kauno- ja tietokirjallisuuden kääntäminen oli omiaan tällaiseen harjoittamiseen. 1840-luvulla August Ahlqvist ja Paavo Tikkanen kirjoittivat *Suomettaressa* (12.10.1847), että ulkomaalaisen kirjallisuuden suomentamisella oli tarkoitus lisätä ”oman kielen varoja” eli kaunistaa ”Suomettaren kukastoa” muidenkin maiden ”kukkaisilla”. (Ks. myös Paloposki 2004, 58–59.) Vähitellen kirja-arvioissa alkoivatkin lisääntyä luonnehdinnat ”sujuvasta” kielenkäytöstä, vaikkakin eri alojen oppisanastoissa oli yhä paljon kehiteltävää.

Naturens bok ja suomentamisen taustaa

Topelius kirjoitti *Luonnon-kirjan* ruotsiksi, mutta se oli tarkoitettu kaikille suomalaisille. Tämän vuoksi kirjassa oli vähemmän ns. kotoutettavaa ainesta kuin aivan vieraista kulttuureista käännettävissä kirjoissa. Siinä oli esimerkiksi suomalaisia eläinsatuja karhusta ja ketusta, jotka Topelius kertoi ruotsiksi.

Esipuheessa Topelius kertoo kirjoittaneensa kirjan siinä toivossa, että se pääsisi tulossa oleviin kansakouluihin. Hän pyrki kirjassaan huomioimaan niin maaseudun torppareiden ja talonpoikien lapset kuin kaupungissa kasvaneet lapset. Onnistumisesta kertoo se, että suomenkielisestä kirjasta otettiin jo 1800-luvun puolella 11 painosta, joiden kappalemäärä oli pitkälti yli satatuhatta (Tiitta 2009, XIII). Eräissä arvioissa kuitenkin tulee ilmi, että kaikki eivät olleet kirjan

tyyliin aivan tyytyväisiä. Arvioijan mukaan kirja on tarkoitettu ”vallassäätyisille lapsille” eikä siksi sovellu kansakouluihin (Suomen Julkisia Sanomia 24.2.1862).

Topelius luovutti suomennoksen kustannusoikeudet Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle heti teoksen ilmestyttyä, heinäkuussa vuonna 1856 (Tiitta 2009, XII). Hän oli lähettänyt ensimmäisen painoarkin Bäckvallille jo helmikuussa pyytäessään tätä käännöstyöhön. Maaliskuussa Topelius kirjoittaa, että suomentajalla on täysi vapaus muokata tekstiä niin, että sisältö olisi aidon suomalainen. Hänelle on tärkeää, että kirja olisi mahdollisimman lähellä kansan luonteenlaatua ja katsomuksia, ja hän ehdottaakin lapsille tuttujen suomalaisten satujen ja laulujen käyttämistä ruotsinkielisten runojen sijasta. (Topeliuksen kirjeenvaihtoa, Topelius-kokoelma.)

Bäckvall lähetti jo maaliskuussa kirjeensä mukana osan käännöksestään ja pyysi samalla Topeliusta tarkistuttamaan sen Lönnrotilla. Lisää käännöstä valmistui toukokuussa sekä joulukuussa 1856 ja viimeiset osat tammi- ja helmikuussa 1857. (Topeliuksen kirjeenvaihtoa, Topelius-kokoelma.)

Suomennoksen tarkasti lopulta SKS:n tarkastustoimikunta; se sopi myös Bäckvallille, joka toteaa asian kirjeessään 18.5.1856. Toimikunnan työstä on vaikea saada selvää käsitystä, mutta sen antamassa lausunnossa lopullista käännöstä pidettiin niin hyvänä, ettei sille tarvinnut kielen suhteen tehdä mitään: ”Vara-kirkkoherra Bäckvall on monin keinoin osottanut olevansa mahtavimpia miehiä suomen kieltä kirjallisissa teoissa käyttämään. Tutkiakunta näkee tämänki kirjan käännöksen varsin hyvin sujuneen, niin ettei se kielen suhteen tarvitse parantelemista.” (*Suomi* 1859, 317.) Kuitenkin toimikunta varmasti teki joitain ehdotuksia, joista käsikirjoitusversiot voisivat kertoa. Sellaisia ei harmillista kyllä ole löytynyt. Itse suomennosprosessia avaa kuitenkin jonkin verran Topeliuksen ja Bäckvallin osittain säilynyt kirjeenvaihto.

Bäckvallin käännösurakkaan liittyy sellainen merkittävä käänne, että ensimmäinen versio – se josta kirjeenvaihdossa puhutaan – paloi Paavo Tikkasen kodin tulipalossa. Lönnrot pahoittelee tapahtunutta kirjeessään Bäckvallille joulukuussa 1858, mutta ilmaisee samalla luottavaisen toiveen uuden suomennoksen saamisesta (Lönnrot 1990, 363). Uuden suomennoksen tekemiseen liittyvistä vaiheista ei löydy tietoa, mutta ensimmäisen käännösprosessin aikaiset käytännöt näyttävät olleen lopullisiakin käytänteitä; ainoastaan kirjeissä mainittu suomentajan esipuhe vuonna 1860 ilmestyneestä kirjasta puuttuu.

Lukukirja lapsille

Topeliuksen *Luonnon-kirja* on tarkoitettu ala-alkeiskouluun eli 8–9-vuotiaille, mutta monien mielestä se oli sinnekin liian lapsellinen (esim. *Suometar* 9.11.1860). Uudet painokset otettiin kuitenkin jo 1862 ja 1865. Neljäs, parannettu painos ilmestyi vuonna 1868.

Teos sisältää alkeistiedot eläin- ja kasvitieteestä, kemiasta, fysiikasta ja tähtitieteestä ja ohjaa siinä ohessa kristilliseen maailmankatsomukseen. Tope-

lius kertoo kirjansa esipuheessa, että tarkoituksena ei ole ollut pyrkiä korvaamaan varsinaisia luonnonoppeja, vaan edistää lasten lukutaitoa, ajattelukykyä ja rakkautta tietoihin.

Topeliuksella on ollut kirjan rakentamisessa kiinnostava idea, jota hän selittää ja perustelee esipuheessaan: Hän on ajatellut lapsilukijoita ja heidän mielenkiintonsa ylläpitämistä paitsi sisällöllisesti myös kielellisesti. Kirja alkaa kielellisesti yksinkertaisilla rakenteilla, ja monimutkaisempiin siirrytään vähitellen kirjan edetessä ja lapsen lukutaidon edistyessä. Ensimmäinen luku koostuu yksinkertaisista pääauseista, toisessa luvussa käytetään jo relatiivilauseita, kolmannessa muitakin sivulauseita ja neljännessä vihdoin täydellisiä, monipolvisiakin virkerakenteita. Kaikkien mielestä Topeliuksen idea ei ollut onnistunut: *Mehiläisessä* (1.1.1862) julkaistun arvion mukaan kirja ”puhuu sitä lapsellista kieltä, joka viiden-, kuuden- tai seitsemän-ikäiselle sopii”, ja kuitenkin lapsen olisi pitänyt jo itse pystyä lukemaan sitä.

Teoksessa opetetaan luonnontieteen alkeita lapsille, joten siinä ei kerrota opetettavista ilmiöistä niin tarkasti, että se vaatisi kovinkaan laajalti erikoisalojen oppisanastoja (vrt. Tiitta 2009, XII). Näin Bäckvallin ei tarvinnut kehittää niin paljon uutta sanastoa kuin tietokirjallisuuden suomennoksissa tuohon aikaan oli monesti välttämätöntä. Toki hän joutui tekemään valintoja varioivien termien suhteen, mutta erityisesti ensimmäisessä painoksessa hän oli hyvin varovainen ja käytti lähinnä vakiintunutta sanastoa. Erikoistermit hän vältti selittämällä laajemmin, ja silloin kun käytti jotain uudehkoa termiä, hän mainitsi useampia synonyymejä (esim. *lieke eli sähkö, valkoin eli fosfori*).

Esimerkiksi Lönnrotin hieman aiemmin kehittelemä kasvitieteellinen termistö ei päässyt vielä *Luonnon-kirjaan*, vaikka Bäckvall on Lönnrotin työn tuntenutkin. Topelius esimerkiksi käyttää kasvitieteellisen ruotsin termejä *ståndare* ’hede’ ja *pistill* ’emi’, mutta Bäckvall kiertää termit luonnehtimalla asiaa (”Tarkasti katsoessamme kukkia, näkyy muutamissa olevan keskellä juurikuin rihma eli nasta. – – Toisissa kukissa on yksi eli useampi rihma, joiden nenässä on pieni nyhämäinen nasta.”). Myös tällainen uusien käsitteiden väljempi selittäminen termien käytön sijaan kertoo lapsilukijan huomioimisesta.

Sujuvaa kieltä, kankeita runoja

Bäckvallin suomennos arvioitiin useassa lehdessä. Häneltä odotettiin hyvää käännoästä, ja arvioiden mukaan sellainen myös saatiin. Bäckvall toimitti *Oulun Viikko-Sanomia*, ja hänen kielenkäyttönsä oli siksi monelle tuttua. Arvioissa Bäckvallin kieltä luonnehditaan ”sujuvaksi, kauniiksi, hyvin hyväksi ja puhtaaksi”; suomennosta ”hyvin onnistuneeksi ja selväksi” (Suometar 1860; Sanomia Turusta 1860; Mehiläinen 1862).

Mehiläisen arvioissa Bäckvallin käännoä saa kuitenkin myös kritiikkiä. Tämä koskee runokäännoäsiä, joissa suurin erehdys on ollut ”liika orjallisuus”, joka on aiheuttanut sen, että Topeliuksen ”sileistä ja kypsistä” värssyistä on tul-

lut ”karkeita ja mehuttomia raakiloita”. *Mehiläisen* arvioija kertoo myös näkemysensä runouden kääntämisestä yleensä: ”– – [se] on aina missä kielessä hyvänsä vaikeata; Suomenkielessä se ei ollenkaan vielä tahdo luonnistua.”

Myös Bäckvall itse näki runot suurimpana haasteena käännöstyössä. Hän mainitsi niiden kääntämisen vaikeudesta Topeliukselle useammassakin kirjeessä vuosina 1856 ja 1857: oli haasteellista yhtä aikaa noudattaa sekä alkutekstiä että laatia suomen kielessä sointuvia, mitallisia säkeitä. *Mehiläisen* arvioijan mukaan Bäckvall olisi voinut jättää Topeliuksen runot ”vallan siksensä” ja ottaa sijaan vaikkapa Oksasen tai jonkun muun valmiita runoja. Tätä ohjetta Bäckvall ei noudattanut parannellessaan suomennostaan neljänteen painokseen, mutta kritiikki aiheutti sen, että hän muotoili runoista lähes jokaisen säkeen uudelleen.

Uskollisuus alkutekstile

Touryn mukaan eräät kääntämiseen vaikuttavista normeista ovat ns. alkunormeja, joissa kääntäjä valitsee näkökulmansa lähde- ja kohdekielen välillä (Toury 1995, 57–57). Esimerkiksi käännöksen kotouttaminen kohdekulttuuriin voi olla tällainen alkunormi. 1800-luvun lopun käännöksissä käytettiin yleisesti erilaisia kotouttamisen keinoja, ja monet käännökset olivatkin vapaita mukaelmia (esim. Paloposki 2004, 52–54). Myös lainasanoista vapaaseen ja muutenkin ”puhtaaseen” kieleen pyrkimistä voitaneen pitää kotouttamisen normin toteuttamisena (Chesterman 2007, 360).

Kotouttaminen olikin jonkinlainen itsestänselvyys silloin, kun ensimmäisiä tietokirjoja käännettiin suomeksi. Siksi on huomiota herättävää, että Bäckvall perustelee niinkin pientä muutosta kuin erisnimen vaihtamista kirjeessään Topeliukselle 19.3.1856: koska *d*-äänne on vaikea suomalaisille lapsille, hän haluaisi muuttaa *Dionin Taivoksi* (Topelius-kokoelma). Hän kotoutti myös muut vieraita ääniteitä sisältävät nimet silloin, kun kyse oli tarinassa esiintyvistä henkilöistä: *Gretasta* tuli *Liisa*, *Andersista Antti*. Nimien kotouttaminen ei kuitenkaan vakiintunut ehdottomaksi normiksi, vaan esimerkiksi vuoden 1868 painoksessa esiintyy taas *Dion*.

Varsinkin ensimmäisessä painoksessa näkyy uskollisuus lähdetekstile, huolimatta siitä, että Topelius on kehottanut suomentamaan vapaasti. Arvioissa Bäckvall sai nuhteita runokäännösten liiasta orjallisuudesta, mutta myös muualla tekstissä käännös noudattelee tarkasti alkutekstiä. Esimerkiksi sanajärjestys on usein lähdetekstin jäljittelyn vuoksi käänteinen:

*Ole hyvä eläimille. Silloin ei vahingoita karhu. Silloin ei pure susi.
Var god emot djuren. Då skadar ej björnen. Då biter ej vargen.*

*Suumme, joka on luusta, kutsutaan nokaksi.
Vår mun, som är af ben, kallas näbb.*

Edelliset virkkeet ovat säilyneet samanlaisina vuoden 1868 käännöksessä. Sana-järjestyksen noudattaminen on toisinaan hämärtänyt määräesuhteita, minkä vuoksi uuteen painokseen on tehty joitain muutoksia:

Ihminen katsoi majesteetillisesti kokouneita eläimiä. (1860)

Menniskan såg majestätiskt ned på de församlade djuren.

Majesteetillisesti katsoi ihminen kokoutuneita eläimiä. (1868)

Toisinaan päälausetyyli ensimmäisissä luvuissa on tehnyt virkkeistä kómpe-
loitä. Tällaiset on korjattu myöhemmin joustamalla tyylistä:

*Minä lennän pitkäin kynsieni välillä olevilla hienoilla
nah'oilla.* (1860)

Jag flyger med tunna huden mellan mina långa tår.

*Minä lennän hienoilla nahkoilla, jotka ovat pitkäin varpaitteni
välillä.* (1868)

Yksi melko erikoinen Bäckvallin toimintamalli on runojen tekijöiden mainitse-
matta jättäminen, vaikka alkutekstissä ne on kerrottu (esim. Cygnaeus, Franzen,
Nervander). Ensimmäisessä painoksessa tämä saattoi johtua epävarmuudesta
käännöksissä, mutta nimiä ei mainita toisessakaan painoksessa. Runokäännök-
sissä on myöhemminkin suhtauduttu hieman erikoisesti suomentajan rooliin:
tavallista on ollut mainita korostetusti vaikkapa että *suomeksi tulkinnut se ja
se*, ikään kuin runojen kääntäminen olisi enemmän tulkintaa kuin esimerkiksi
proosan kääntäminen (Enwald 2000, 178).

Myöskään *Maamme*-runolle ei ole mainittu tekijää, vaikka Runebergin
runo oli jo hyvin tunnettu. Kuten alkutekstissä, myös käännöksessä on runosta
mukana säkeistöt 1–3 ja 7–9. Vaikka vuoteen 1860 mennessä oli ilmestynyt jo
kymmenkunta suomennosta, ensimmäinen jo 1848 (Laitinen 2008, 88), Bäck-
vall käyttää omaa suomennostaan, jonka oli julkaissut *Oulun Viikko-Sanomissa*
1857. Neljänteen painokseen hän kuitenkin vaihtaa sen käännöksen, joka jul-
kaistiin *Vänrikki Stoolin tarinoiden* suomennoksessa vuonna 1867.

Bäckvall teki myös tekstinpoistoja käännökseen. Hän jätti mm. Topeliuk-
sen kirjoittaman esipuheen pois, eikä sen tilalla julkaistu hänen omaakaan joh-
dantoaan. Lisäksi Bäckvall kertoo jo kirjeissään (18.5.1856 ja 30.12.57, Topelius-
kokoelma) kahden runon poisjättämisestä; esimerkiksi ruukkukasvista kertova
runo on jätetty pois siksi, että talonpoikaiskansa ei Bäckvallin mukaan kasvata
ruukkukasveja. Ensimmäisestä painoksesta hänen mainitsemansa runot (*Gretas
blomma*, *Reskamraterna*) puuttuvatkin, näiden tavoin myös Nikanderin runo
Vågen. Lisäksi Topeliuksen runon *Guldfisken i glaskupan* tilalla on runo *Lohi* –
tässäkin vaihdoksen taustalla lienee kultakalojen pitämisen vieraus kansan kes-
kuudessa. Poistetut runot on lisätty neljänteen painokseen (tosin *Vågen*-runon
paikalla on nimimerkki Y.K.:n runo *Koski*), ja *Lohi* on vaihdettu Topeliuksen
runon suomennokseen *Kultakala lasipurkissa*.

Morfologisten ja syntaktisten piirteiden vakiintuminen

Kahta painosta vertaamalla voi ilman käsikirjoituksiakin selvittää käänös-prosessia ja ajassa vallitsevia kielikäsitteitä; kehitteillä olevat kirjakielen normit tulevat myös hyvin esiin. Painosten erot kertovat niin kirjakielen normien muutoksista kuin myös kääntäjän kannanotoista niihin. Erojen ohella myös yhtäläisyydet ovat merkittäviä: ne viestivät siitä, että normi ei ole muuttunut tai sitä ei pidetä keskeisenä.

Vanhan, ruotsinvaikutteita ja länsimurteisuuksia sisältävän kirjasuomen piirteitä on Bäckvallin kielessä vuoden 1860 painoksessa melko paljon. Tämä oli tyypillistä varhaisnykysuomen kauden kirjoittajille: varsinkin vieraiden kielten malli oli juurtunut suomen kirjakieleen niin vahvasti, että äidinkielistekään kirjoittajat eivät voineet välttyä niiltä edes omissa teksteissään, saati sitten käänöksissä. (Häkkinen 2007, 165.)

Bäckvall käyttää käänöksessään jonkin verran indoeurooppalaisten kielten mukaisia passiivilauseita, joissa objekti on subjektin sijamuodossa (*Isäni, jolla ovat sarvet, kutsutaan jääräksi. – – kun ei voinut todeksi näyttää viat tomuuttaan, vietiin hän vankeuteen.*). Näiden rinnalla esiintyy kuitenkin myös partitiiviobjekteja (*Ennen kutsuttiin meitä rustiaisiksi – –*). Vanhahtavat rakenteet on säilytetty myös vuoden 1868 painoksessa; itse asiassa myös siihen lisätyssä runossa rakenne esiintyy: *sä jälleen vapahaksi päästetään; mä tapetaan.* Indoeurooppalaisen passiivin jälkinä esiintyy myös ns. ablatiiviagentti passiivin partisiipin yhteydessä: *Me matavat elävät olemme tulleet vihattaviksi ihmisiltä – –*. Vuoden 1868 painokseen ablatiivi on muutettu allatiiviin: *vihattaviksi ihmisille.*

Vierasvaikutuksista selvimpiä on määräistä artikkelia vastaava *se*, jota käytetään johdonmukaisesti vuoden 1860 painoksessa (erit. eläinlajeja esiteltäessä: *Tässä mateli kivellä se pieni pehmeä etana.*). Kaikki tällaiset pronominit on poistettu vuoden 1868 painoksesta.

1820-luvulta asti oli keskusteltu itämurteiden tuomisesta kirjakieleen, ja vuosisadan puolivälin jälkeen ”murteiden taistelu” oli jo saanut ratkaisun. Bäckvallin suomennoksen arvioissa vahvoihin länsimurteisuuksiin ei kuitenkaan puututa, mikä kertoo, että yleiskielen murrepohja ei ollut vielä vakiintunut, vaan kirjoittajakohtainen variaatio hyväksyttiin. Parannetussa painoksessa Bäckvall on kuitenkin luopunut monista vanhan kirjakielen länsimurteisista piirteistä.

Ensimmäisessä painoksessa Bäckvall käyttää mm. karitiivadjektiivien *tOin*-johdinta (esim. *hermotoin, onnetoin*), persoonapronominin *n*-loppuista akkusatiivia (*Metsästäjä ampuu minun.*), yksikkövertaloisia monikon genetiivejä *-in* ja *-ten* (*sädetten, lämpimäin kappaletten, heinäsiikkain*) ja 3. persoonan possessiivisuffiksin *nsA*-päätettä myös lyhyeen vokaaliin päättyvien sijapäätteiden jäljessä (*viisauttansa, vapaudestansa*). Parannetussa painoksessa karitiivadjektiivista käytetään vain *tOn*-johdinta ja akkusatiivi on paria poikkeusta lukuun ottamatta vaihdettu *t*-loppuiseen muotoon, mutta 3. persoonan possessiivisuffiksi ja monikon genetiivi ovat saaneet säilyä samanlaisina kuin

vanhassa kirjakielessä. Monikon genetiivissä uudet muodot pääsivätkin voitolle vasta nykykieleen tultaessa ja myös possessiivisuffiksi *-Vn* kotiutui kirjakieleen vähitellen 1800-luvun kuluessa (Häkkinen 1994, 197, 223).

Likvidan jälkeisen *k:n* astevaihtelutapauksissa Bäckvall käyttää ensimmäisessä painoksessa sekä länsi- että itämurteisia muotoja, kuten Oulun seudun murteissa onkin tavallista (Pääkkönen 1994, 292). Läntistä heikkoa astetta on käytetty esimerkiksi *peljästy-* ja *järjen-*muodoissa, mutta *kulkea* ja *härkä* esiintyvät heikkoasteisena itäisissä muodoissa *kulen*¹ ja *härän*. Normiksi 1800-luvulla vakiintui, että läntiset heikot asteet väistyivät nimenomaan *ä:n* ja *o:n* edellä, mutta ne säilyivät *e:n* edellä (esim. Lehikoinen ja Kiuru 2006, 124). Bäckvall toimii ensimmäisessä painoksessa monien sanojen kohdalla päinvas-toin, mutta vaihtaa neljänteen painokseen muodot syntymässä olevan normin mukaisiksi (*peljästy* → *pelästy*, *hyljäta* → *hylätä*; *kule* → *kulje*, *jälellä* → *jäljellä*, *olet* → *oljet*, myös *alettiin* → *aljettiin*).

Myös kirjoitusasu etsi normiaan astevaihtelutapauksissa. *k:n* kadon merkintä heittomerkillä heikkoasteisissa muodoissa on hyvin tavallista, mutta ei vakiintunutta. Joidenkin sanojen heikossa asteessa Bäckvall käyttää siirtymäänteitä (esim. *ijästä*, *lijassa*, *reijän* ja *kauvan*), mutta useimmiten *k* katoaa. Ensimmäisessä painoksessa käytetty heikko aste on myöhemmin voitu vaihtaa myös vahvaan asteeseen.

1860	1868
-- <i>hengitän keuh'oilla/ keuhoilla.</i>	<i>keuhkoilla</i>
<i>Jokaisen järjestyksen ja'an sukuihin.</i>	<i>ja'an</i>
<i>Lapset luulivat vahtua käärmeen syl'yksi.</i>	<i>syljeksi</i>
-- <i>näin niillä olevan siemenet</i> --	<i>nä'in</i>
<i>Ruohoin kukat ovat täh'ässä</i>	<i>tähkässä</i>
-- <i>siitä taotaan kaikellaisia kaluja</i> --	<i>taotaan</i>

Muita vanhahtavia, väistyviä kirjakielen piirteitä on esimerkiksi partitiivin suffiksaalin astevaihtelun vahva-asteinen muoto sivupainollisen tavun jäljessä erityisesti komparatiivimuodon yhteydessä (esim. *enempätä*, *isompata*, *kovempata*; myös *Jumalata*), konsonanttivartalot (esim. verbissä *tuta* ja *s-*loppuisten sanojen sekä karitiivadjektiivien essiivissä: *ahnasna*, *puhasna*, *hengetöinnä*) sekä taivutusmorfeemin assimiloitumattomuus *s:*ään päättyvien verbivartaloiden yhteydessä (*pääsnyt*, *pesnyt*, *juosnut*, *survaisnut*). Parannettuun painokseen osa partitiiveista on muutettu analogisiksi ja suurin osa konsonanttivartaloista vokaalivartaloiksi (esim. *kovempaa*, *Jumalaa*; *tuntea*, *hengettöminä*). Myös verbien taivutusmorfeemit vaihdettiin assimiloituneisiin, tosin esimerkiksi *päässyt* ja *juosnut* esiintyivät assimiloitumattomien muotojen rinnalla jo vuoden 1860 painoksessa. Vaikka suunta näyttää *Luonnon-kirjan* osalta selvältä, jostain syystä *Maamme-kirjan* käännöksessä 1876 Bäckvall käyttää taas runsaasti assimiloitumattomia muotoja.

1. Vuoden 1860 painoksessa *kulje* esiintyy kerran, *kule* 13 kertaa.

Eräs usein toistuva, vanhahtava murrepiirre on refleksiivisen *tU*-verbijohdoksen heikkoasteinen variantti, joka muodostaa vartaloon loppudiftongin. Tällaisia refleksiivijohdoksia (esim. *nakkauta*, *kokouta*) Bäckvall käyttää runsaasti; esiintymiä on noin 70. Kyseessä on historiallinen johdostyyppi, jossa vokaa-lienvälisen **δ*:n kato on aiheuttanut diftongin (esim. Koivisto 1995, 125). Osa näistä johdoksista on muutettu vahva-asteisiksi neljänteen painokseen, joskaan ei aivan johdonmukaisesti (esim. *kokouneita* → *kokoutuneita*; *laskeupi* → *laskeutuu*; *nokeupi* → *nokeutuu*; *vetäypi* → *vetäytyy*; kuitenkin esim. *nakkaupi* → *nakkauu*, *lähättäypi* → *lähättäyy*). Vuonna 1876 ilmestyneen *Maamme*-kirjan suomennoksessa vahva-asteinen variantti on jo selvästi tyypillisempi (kuitenkin siinäkin vielä esim. *asettauda*, *antauda*; Kaino).

Vanhojen *e*-vartaloisten substantiivien taivutus on Bäckvallilla yllättävänkin horjuvaa, niin myös monien muiden nominien monikkomuodot. Esimerkiksi *kivi-*, *lampi-*, *lehti-* ja *tähti-*sanoja on taivutettu seuraavasti:

1860	1868
<i>useita kalliita kivejä</i>	<i>kiviä</i>
<i>pieniä järviä sanotaan lammiksi</i>	<i>lammeiksi</i>
<i>uusia lehtejä tulee latvaan</i>	<i>lehtiä</i>
<i>auringosta ja tähdeistä</i>	<i>tähdistä</i>

Toiseen painokseen tehdyt muutokset eivät ole täysin systemaattisia, kuten *lampi*-esimerkistä voi nähdä. Myös *i*-vartaloisten sanojen monikkotaivutus on horjuvaa (*hyödyllisin kalliista metalleista* → *kalleista*; *se on kalliin puulajimme* (1860, 1868); *muutamilla kasvilla* → *kasveilla*). *Hauki*-sanaa Bäckvall taivuttaa molemmissa painoksissa säännöllisesti *i*-vartalolla (*hauvin*). Tämä taivutus tulee murteista; siinä on murteittain vastaavanlaista vaihtelua kuin esimerkiksi *vyyhti*-sanan taivutuksessa nykysuomessakin (esim. Saarimaa 1964, 20).

Verbin persoonamuodoista Bäckvall on vuoden 1860 painoksessa käyttänyt säännöllisesti yksikön kolmannen persoonan *pi*-päätettä, mutta neljännessä painoksesta nämä on karsittu pois. Monikon ensimmäisestä hän käyttää ensimmäisessä painoksessa myös *mmA*-päätteitä, jotka saattavat olla leksikaalistumia-kin, koska muotoja esiintyy vain kahdeksassa verbissä (*olemma*, *kulemma*, *kuulumma*, *näemmä*, *tunnumma*, *polemma*, *pureskelema*, *saimma*). Näistä viidellä ensimmäisellä on tosin myös *mme*-päätteisiä muotoja. *A*-loppuisia monikon 1. ja 2. persoonan päätteitä esiintyy vanhassa kirjasuomessa, mutta ne olivat melko harvinaisia 1800-luvun teksteissä, kunnes yleistyivät hieman itäsuomalaisten kirjoittajien kautta. 1860-luvulla piirre kuitenkin näyttää häviävän kirjakielestä lähes kokonaan. (Lauerma 2008, 364–365.)

tA-vartaloisten verbien ja supistumaverbien imperfektien *t : s* -äännevaihteluun Bäckvall on yrittänyt saada säännöllisyyttä: vuoden 1860 painoksessa usein esiintyvät *ti*-imperfektit on yleensä vaihdettu *si*-imperfekteiksi neljänteen painokseen:

Leijona huuti Hauvin eteensä. → *huusi*
Minä lennin äänen perästä. → *lensin ääntä kohti*
Kaikki väki rientä ulos → *riensi*
 -- *rakentivat itselleen toisen pesän* → *rakensivat*

Syntaktisista rakenteista kongruenssi ja verbin seuralaisten sijanvalinta tulevat esiin vaihtelevina ja muotoaan etsivinä rakenteina Bäckvallin käännöstyössä. Subjektin ollessa monikossa eksistentiaali- ja omistuslauseiden predikaatin luku vaihteli usein varhaisnykysuomen ajan teksteissä. Esimerkiksi Ahlqvistin suomentaman *Maan oppaan* (1844) korjatuissa painoksissa predikaatit vaihdettiin monikkoon: *säädyillä ovat suuret edut; niin ovat meillä pidemmät päivät* (Kiuru 2000, 253). Bäckvallin suomennoksessa suunta on toinen:

1860	1868
<i>Hänellä ovat rynkkyiset kädet.</i>	<i>Hänellä on --</i>
<i>Muutamilla ovat silmät --</i>	<i>Muutamilla on --</i>

Objektin ja subjektin sijanvalinta on toisinaan erikoinen. Seuraavissa lauseissa Bäckvall käyttää partitiivia, vaikka olisi totaaliobjektin ja nominatiivisubjektin paikka (enkeli puhuu Taivolle/Dionille):

Sinä tahdot luoda ihmistä. Sinä sanot näin. Nyt ei puutu enää mitään. Mutta parhainta puuttuu vielä. Ihmisen ylevintä lahjaa puuttuu vielä. Järkeä puuttuu vielä. Omaatuntoa puuttuu.

Tarinassa ”järki” ja ”omatunto” ovat kokonaan luomatta, prosessi ei ole vielä alkanutkaan, joten odotuksenmukainen sija objektille olisi akkusatiivi ja subjektille nominatiivi. Lähdeteksti ei myöskään ohjaa partitiivin valintaan: *Du vill skapa en menniska.* -- *Förnuftet fattas der än. Samvetet fattas.* Näitä ei muutettu neljänteen painokseen.

Myös objektin akkusatiivimuodon valinta etsi normiaan. Persoonapronominien akkusatiivien lisäksi muitakin akkusatiivimuotoja vaihdettiin toisiksi neljänteen painokseen (esim. *Suo koko ruumiin saada vapaan liikunnan.* → *vapaa liikunto*). Objektin sijavaihtelu on hyvin vanha piirre, ja sija on määräytynyt jo vanhassa kirjakielessä pitkälti samojen periaatteiden mukaisesti kuin nykykielessä. Kuitenkin vielä 1870-luvun kirjallisuudessa esiintyi runsaasti edellisen kaltaisia objekteja. (Häkkinen 1994, 361–362.)

Vastaavanlaisesti predikatiivin sijanvalinnassa oli vielä horjuntaa. Bäckvall käyttää esimerkiksi seuraavissa nominatiivia, vaikka partitiivi olisi odotuksenmukaisempi: *Me olemme Jumalan lapset. Kyllä vanhempamme ovat hyvät meille.* Neljänteenkään painokseen näitä ei muutettu. Tällaiset nominatiivipredikatiivit olivatkin yleisiä vielä varhaisnykysuomen kaudella, vaikka jo Beckerin kielioppi salli partitiivin edellisten kaltaisissa tapauksissa (Häkkinen 1994, 366).

Vakiintuvat normit ja sanasto

Useiden yksittäisten sanojen rakenteeseen on tehty muutoksia parannettuun painokseen. Esimerkiksi nominien deminutiivijohdoksissa esiintyy horjuntaa (*i)nen-* ja *nen-* morfeemien käytön suhteen vielä ensimmäisessä painoksessa (suluissa olevat frekvenssit laskettu kaikista taivutusmuodoista):

hevonen (17), *hevoinen* (14) (*i*:llinen lisääntyy kirjan loppua kohti)
keltanen (10), *keltainen* (4)
pakkanen (5), *pakkainen* (7)
punanen (14), *punainen* (12)
pääskynen (6), *pääskyinen* (2)

Vuoden 1868 painokseen on vakiinnutettu *nen-*johdin kaksitavuisiin substantiivivartaloihin (*hevonen*, *pakkanen* ja *pääskynen*), *-inen* adjektiivieihin (*keltainen*, *punainen*).

Useiden sanojen kirjoitusasuun tuli pieniä muutoksia uudistettuun painokseen (esim. *sitte* → *sitten*, *kiini* → *kiinni*, *ensimäinen* → *ensimmäinen*, *mailma* → *maailma*). Lisäksi *siksi* on korvattu systemaattisesti ilmauksella *sentähden*. Myös kääntäjän kotimurteesta tulevia sanamuotoja vaihdettiin toisiin, tällaisia ovat mm. *häjy* → *häijy*, *väjy* → *väijy* ja *elä* → *älä*.

Rinnastuskonjunktioiden *eli* ja *tai* työnjaon eriytyminen tulee esiin näissä kahdessa painoksessa. Vuoden 1860 painoksessa *tai* ei esiinny yhtään kertaa, *tahi* 4 kertaa, mutta *eli* yhteensä 171 kertaa. *Eli*-sanan käyttö on neljännessä painoksessa rajattu 'toisin sanoen' -merkitykseen, muulloin se on korvattu *tai* tai *tahi* -sanoilla:

nyt on uusi- eli ylä-kuu → *uusi eli yläkuu*
aurinko eli kuu on alalla taivaalla → *aurinko tai kuu*
eli jos katson → *taikka jos katson*

Sanaston aukot Bäckvall korvasi usein mukautetuilla lainasanoilla (esim. *köökki*, *kruuti*, *plyertsi*, *plyijyspänni*, *tiima*, *vapriikki*), mutta osallistui jonkin verran myös uusien termien kehittelyyn. Esimerkiksi suomenkielistä eläintaksonomista sanastoa kehiteltiin runsaasti juuri tuolla vuosikymmenellä ilmestyneissä monissa eläinkirjoissa. Bäckvall mainitsee ensimmäisessä painoksessa mm. *imettävät eläimet*, *linnut*, *matavat eläimet*, *kalat*, *nivel-elävät* ja *nilvi-elävät*. Toisessa painoksessa imettävistä on tullut *nisäkkäitä* ja matavista *mateliaita*. *Nivel-elävien* alaluokista nimetään ensimmäisessä painoksessa mm. *koppa-madot*, *suora-siipiset*, *perhot*, *korentolaiset*, *piikkiäiset* ja *kaksisiipiset*. Neljännessä painoksessa *koppa-madoista* on tullut *koppiaisia*, *korentolaisista korentoja* ja *piikkiäisistä pistiäisiä*. *Nilvi-eläimiin* kuuluvista *liko-elävistä* on tullut *vesiäisiä* ja *haara-elävistä säde-eläviä*. Taksonomisen tason nimi *järjestys* on muuttunut *lahkoksi*.

Kirjassa puhutaan myös kasveista, ja ensimmäisessä painoksessa esiintyvät mm. *viholainen*, *orjantappurakukka*, *perunapuu*, *plummoni* ja *viinakyönnös*, jotka neljännessä painoksessa ovat vaihtuneet *nokkoseksi*, *ruusuksi*, *päärynäpuuksi*, *luumuksi* ja *viiniköynnökseksi*. Lönnrotin kehittämän *siitepöly*-termin ohella Bäckvall käyttää myös sanoja *siemenjauho* ja *siitinpöly*.

Kemian osuudessa Bäckvall nimeää sateenkaaren *vesikaareksi*, jäätymis- ja kiehumispisteet *jäättö-* ja *kiehuma-pykäliksi*. Kaasujen nimet vakiintuvat: ensimmäisen painoksen *happo* on neljännessä painoksessa *happi*, *tuko* eli *häky typpi*. Kiikarille hän ehdottaa nimitystä *pitkäsilmä*.

Lopuksi

Aikalaisarvioissa *Luonnon-kirjan* ensimmäisen painoksen kieltä pidetään sujuvana ja hyvänä, vaikka siinä olikin säilytetty monia sellaisia vanhan kirjasuomen piirteitä, joiden muuttamisesta oli jo keskusteltu. Arvioijat eivät huomauttaneet esimerkiksi vahvoista länsimurteisuuksista eivätkä myöskään lähdetekstiä mukailevasta käänteisestä sanajärjestyksestä eivätkä määräisen artikkelin tilalla käytetystä *se*-sanasta.

Neljänteen painokseen suomennoksen kieltä muokattiin melkoisesti. Monet sanat, taivutusmuodot ja syntaktiset rakenteet on korvattu toisilla. Muutokset tuovatkin korjatun painoksen pitkän matkan lähemmäs nykykieltä ja sen normeja. Monet Bäckvallin kotimurteen piirteet vaihdettiin: mm. itäistä vaikutusta olevat *pi-* ja *mmA-*päätteet poistettiin verbien persoonamuodoista; läntinen *tOin-*johdin korvattiin itäisellä variantilla; *lk:n* ja *rk:n* astevaihtelu vakiintui nykyiselle kannalleen; substantiivien deminutiivijohdokseksi vakiinnettiin *-nen*, adjektiivien *-inen*; *tai*-sanana avulla kavennettiin *eli*-sanana käyttöalaa; persoonapronominin akkusatiivimuodoiksi vaihdettiin *t-*loppuiset muodot. Nämä muutokset vakiintuivat nykysuomenkin normeiksi.

Oli myös piirteitä, jotka Bäckvallin kielessä varioivat vielä neljännessäkin painoksessa. Esimerkiksi *e*-vartaloisten sanojen taivutus etsi suuntaansa ja *tA*-vartaloisten verbien imperfektimuotoja vaihdettiin (*lenti* → *lensi*), mutta muutoksia ei tehty täysin johdonmukaisesti. *k:n* astevaihtelussa kadon merkiksi tarjottiin heittomerkkiä mutta ei täysin systemaattisesti.

Molemmissa painoksissa nykysuomen normeista poikkeavia ilmiöitä ovat käänteinen sanajärjestys (*sen perästä menivät pojat*), passiivirakenteet (*vietiin hän*), 3. persoonan possessiivisuffiksi lyhyen vokaalin jäljessä (*viisauttansa*), yksikkövartaloiset monikon genetiivit (*kappaletten*) sekä objektin ja predikatiivin sijavalinnat (*tahdot luoda ihmistä*; *olemme Jumalan lapset*).

Tällä tavoin monet kirjakielen kehitteillä olevat normit tulevat ilmi Bäckvallin käänöksissä, mutta kiinnostava kysymys on myös, missä määrin kääntäjä itse saattoi rakentaa normeja. Noudattaessaan normeja hän oli ainakin yksi niiden ylläpitäjä. Kirjakielen normit kehittyivät laajan keskustelun ja vähit-

täisen vakiintumisen tuloksena, eikä yksittäisen kielenkäyttäjän panos niiden synnyssä näytä kovinkaan merkittävältä. Jos hän kuitenkin hyväksyi kehitteillä olevat normit ja seurasi niitä, hän myös osallistui niiden rakentamiseen.

Kääntäjän toimintanormeja molemmissa käännösversioissa olivat termien varovainen käyttö, vieraita äänteitä sisältävien nimien kotouttaminen ja runoilijoiden mainitsematta jättäminen. Jostain syystä Topeliuksen esipuheen kääntämistä ei myöskään pidetty tarpeellisena. Ensimmäistä painosta kotoutettiin vielä enemmän: siihen oli tehty myös aiheesta johtuvia poistoja kohdeyleisön vuoksi.

Bäckvall ei noudattanut Topeliuksen neuvoja tuttujen suomalaisten runojen ja laulujen käyttämisestä, vaan hän pyrki suomentamaan alkutekstin runot huolimatta työn tuottamista vaikeuksista. Siinä mielessä hän oli erittäin uskollinen alkutekstille. Samalla hän suoritti tärkeää työtä ”kielen harjoittamiseksi”.

Topelius oli tyytyväinen Bäckvallin työhön ja pyysikin myöhemmin tätä ”kääntämään, tai oikeastaan mukailemaan” suomeksi myös *Maamme*-kirjan. Tässä yhteydessä (kirjeessään 19.11.1874) hän myös selittää, miksi pyytää juuri Bäckvallia työhön: ”Jumala on kutsunut sinut kirjoittamaan kaunista suomen kieltäsi juuri niin koruttomasti ja selvästi, kuin lapsille pitää olla – johon vain harva, jos kukaan toinen, pystyy.” (Topelius-kokoelma.)

Tätä taustaa vasten on yllättävää, että *Maamme-kirjan* suomennos oli pettymys ja Topelius pyysi jo parin vuoden päästä Paavo Cajanderia suomentamaan sen uudelleen. Bäckvallin suomennosta ei pidetty sopivana lasten lukukirjaksi, koska siinä oli liiaksi ”kankeita ja suomalaista korvaa loukkaavia lausetapoja” (Ilmarinen 21.9.1878). Nähdäkseni Bäckvallin kieli ei *Maamme-kirjan* käännöksessä juuri poikkea *Luonnon-kirjan* kielestä, mutta 16 vuotta kirjojen ilmestymisen välissä oli suurten muutosten aikaa kirjakielen kehityksessä. Bäckvall ei ehkä ollut ainoa, joka ei noina vuosikymmeninä pysynyt aivan muutosten tahdissa: esimerkiksi Elias Lönnrot vaihtoi jopa kotikielensä ruotsiin. Syyksi on arveltu mm. sitä, että hän ajatteli kielenkäyttönsä jääneen jälkeen kielen kehityksen ollessa niin nopeaa (Anttila 1935, 215–216). Toisaalta myös kirja-arvioiden kirjoittamisen tapa ehti muuttua vuosien aikana: Ensimmäisistä suomalaisista tietokirjoista laaditut arviot olivat lähes poikkeuksetta kiittäviä – olihan tärkeä saada ylipäänsä kirjoja suomeksi. Myöhemmin oli jo varaa olla kriittisempikin.

Lähteet

- Anttila, Aarne 1935: *Elias Lönnrot. Elämä ja toiminta II*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 90. SKS, Helsinki.
- Bartch, Renate 1987: *Norms of Language*. Longman, London.
- Chesterman, Andrew 2007: Kääntämisen normit. – Riikonen, H. K. (toim.): *Suomennoskirjallisuuden historia 2*, 357–364. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1112. SKS, Helsinki.

- Enwald, Liisa 2000: Lyriikan kääntäminen ja sen kritiikki. – Makkonen-Craig, Henna – Paloposki, Outi (toim.): *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*, 246–264. Helsingin yliopiston käännöstieteellisiä julkaisuja 1. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Gal, Susan – Woolard, Kathryn A. 2001: Constructing languages and publics. Authority and representation. – Gal, Susan – Woolard, Kathryn A. (eds): *Languages and publics. The making of authority*, 1–12. St. Jerome Publishing, Manchester, UK.
- Häkkinen, Kaisa 1994: *Agricolasta nykykieleen. Suomen kirjakielen historia*. WSOY, Porvoo.
- 2007: Kielen kehitys ja suomennoskirjallisuus. – Riikonen, H. K. (toim.): *Suomennoskirjallisuuden historia I*, 162–171. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1112. SKS, Helsinki.
- Ilmarinen. *Sanomia Itä-Suomesta*. Viipurissa, 21.9.1878. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot, Historiallinen sanomalehtikirjasto.
- Kaino = Aineistopalvelu Kaino. Varhaisnykysuomen korpus. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Kiuru, Silva 2000: Näkökulmia 1800-luvun kirjasuomen variaatioon. – Makkonen-Craig, Henna – Paloposki, Outi (toim.): *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*, 246–264. Helsingin yliopiston käännöstieteellisiä julkaisuja 1. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Koivisto, Vesa 1995: *Itämerensuomen refleksiivit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 622. SKS, Helsinki.
- Laitinen, Lea 2008: Maamme – meidän maa. – *Virittäjä* 112, 84–114.
- Lauerma, Petri 2008: Varhaisnykysuomen morfologinen etääntyminen vanhasta kirjasuomesta etenkin Jakob Johan Malmbergin tuotannon valossa. – *Virittäjä* 112, 355–381.
- Lehikoinen, Laila – Kiuru, Silva 2006: *Kirjasuomen kehitys*. 6. painos, uudistettu laitos. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.
- Lönnrot, Elias 1990: *Valitut teokset 1. Kirjeet*. Toim. Raija Majamaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 510. SKS, Helsinki.
- Mehiläinen. *Lukemista sivistyneille Suomalaisille*. 1:n n.ro. Tammikuu 1862. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot, Aikakauslehdet.
- Mäntynen, Anne 2009: *Translation process and the construction of norms and language ideologies*. Esitelmä, 11th International Pragmatics Conference, Melbourne, Australia 12–17.7.2009.
- Paloposki, Outi 2004: Suomennoskirjallisuus 1800-luvun alkupuolella. – Huomo, Katja – Laitinen, Lea – Paloposki, Outi (toim.): *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla*, 41–72. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 979. SKS, Helsinki.
- Pääkkönen, Irmeli 1998: *Vaka veli veikkoseni. Carl Niclas Keckmanin kirjeenvaihtoa*. SKS, Helsinki.
- Pääkkönen, Matti 1994: *Oulun seudun murrekirja*. Kotiseudun murrekirjoja 13. SKS, Helsinki.

- SAARIMAA, E. A. 1964: *Kielenopas. Oikeakielisyysohjeita*. Kuudes, muuttamaton painos. WSOY, Porvoo.
- Sanomia Turusta*. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot, Historiallinen sanomalehtikirjasto.
- SCHÄFFNER, CHRISTINA 1999: The Concept of Norms in Translation Studies. – Schäffner, Christina (ed.): *Translation and Norms*, 1–8. Multilingual Matters, Clevedon.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suomen Julkisia Sanomia*. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot, Historiallinen sanomalehtikirjasto.
- Suometar*. Kansalliskirjaston digitoidut aineistot, Historiallinen sanomalehtikirjasto.
- Suomi 1859*. Suomi, Tidskrift i fosterländska ämnen, 1859. Nittonde årgången. 1860. SKS, Helsinki.
- TIITTA, ALLAN 2009: Johdannoksi. – Topelius, Zakharias 2009 [1860]: *Luonnonkirja Ala-alkeiskouluin tarpeeksi*, VII–XVI. Suomalaisen kirjallisuuden klassikoita. SKS, Helsinki.
- Topelius-kokoelma. Topeliuksen ja Bäckvallin välistä kirjeenvaihtoa vuosina 1856–1875. Kansalliskirjasto.
- TOPELIUS, ZAKHARIAS 1856: *Naturens bok. Läsebok för de lägsta lärowerken i Finland*. Första kursen. Helsingfors: Z. Topelius.
- 1860: *Luonnonkirja Ala-alkeiskouluin tarpeeksi*. Suomentanut Joh. Bäckvall. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 23. SKS, Helsinki.
- 1868: *Luonnonkirja Ala-alkeiskouluin tarpeeksi*. Neljäs, parannettu painos. Suomentanut Joh. Bäckvall. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 23. SKS, Helsinki.
- 1876: *Lukukirja alimmaisille oppilaitoksille Suomessa. Toinen jakso. Maamme Kirja*. Suomentanut Joh. Bäckvall. G. W. Edlund, Helsinki.
- TOURY, GIDEON 1995: *Descriptive Translation Studies and beyond*. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.
- 1997: Culture Planning and Translation. Esitelmä, International Conference “Translations: (Re)shaping of Literature and Culture”, Bogaziçi University, Istanbul. [<http://www.tau.ac.il/~tourney/works/plan-tr.htm>]
- Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Johan Bäckvall. Verkkojulkaisu 2005 [<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=15679> 15.12.2009.]

Kaarina Pitkänen-Heikkilä

Suomen kielen, suomalais-ugrilaiden ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos, Helsingin yliopisto

PL 4

00014 Helsingin yliopisto

kaarina.pitkanen[a]helsinki.fi